

КЉУЧНЕ КОМПЕТЕНЦИЈЕ - ПРОЖИМАЈУЋЕ ТЕМЕ ЗА ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКУ ОБЛАСТ

Социјална и грађанска компетенција	<ul style="list-style-type: none"> - Препознавање властитих емоција, занимање за друге културе и поштовање других култура; - Разумијевање властитог народног идентитета и себе као припадника неке групе у интеракцији са културним идентитетом Европе и остатка свијета; - Свијест о европском и свјетовном културном наслеђу и о културној и језичкој разноликости свијета; - Познавање лингвистичких и културних посебности друштва и заједница, у којим се говори одређени страни језик; - Развијање свјесности и разумијевања социокултурних и међукултурних правила и норма <ul style="list-style-type: none"> - Уважавање карактеристичних црта друштвених односа (поздрави, начин обраћања); - Уважавање правила лијепог понашања (изразити захвалност, наклоност, подијелити бригу, радост итд.); - Уважавање разлика у језичким регистрима (нивои формализма); - Конструктивно комуницирање и поштовање у друштвеним ситуацијама, добра међусобна комуникација.
Самоиницијатива и предузетничка компетенција	<ul style="list-style-type: none"> - Управљање пројектима; - Препознавање властитих јаких и слабих страна; - Рад у тимовима на кооперативан и флексибилан начин; - Конструктивна сарадња у активностима, и кориштење вјештина групног рада; - Управљање ризиком и развијање свијести о одговорности.
Културна свијест и културно изражавање	<ul style="list-style-type: none"> - Избјегавање стереотипа, примане компромиса, развијање личног интегритета и поштовање интегритета других, примјерно самопоуздање; - Конструктивно изражавање властитог мишљења и фрустрација, способност емпатије; - Познавање најзначајнијих културних достигнућа, укључујући и попкултуру, уважавање умјетничког рада и културних догађаја; - Уважавање и уживање у умјетничким дјелима и изведбама, и развијање осјећаја за лијепо.
Креативно-продуктивна компетенција	<ul style="list-style-type: none"> - Развијање комплексног мишљења: <ul style="list-style-type: none"> - сажимање, генерализовање, подршка кориштењу виших когнитивних способности, као што су анализа, синтеза, вредновање, кориштење критичког мишљење (разликовање између чињеница и мишљења, аргументовање теза); - Развијање креативности и потребе за израживање, те осјећај за естетске вриједности: <ul style="list-style-type: none"> - производња и повезивање различитих идеја, производња претпоставки и различитих производа; - Развијање отворености различитог културног изражавања и припремљености за развијање властите креативности и способности изражавања: <ul style="list-style-type: none"> - способност толерисања супротних идеја; - доношење закључака независно; - развијање позитивног става и спремности за релативизовање сопственог става и система вриједности, развијање спремности за одступање у односу на устаљена понашања према другим културама. - Подршка радозналости, жељи за новим знањима: <ul style="list-style-type: none"> - омогућавање изражавања властитих мисли, идеја, емоција; - развијање способности посматрања, учествовања и интегрисања нових искустава и спремности за мијењање претходних.

Литература:

- *НПП-и - гимназије Словеније* (1998, 2006),
- *НПП-и - основне школе Словеније* (1999, 2006),
- *Nacionalni okvirni Kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje, te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje Hrvatske* (2010)
- *Идентификација кључних компетенција и животних вјештина у БиХ* (2011)
- National Standards for Social Studies Teachers • Volume I, National Council for the Social Studies, 8555 Sixteenth Street, Suite 500, Silver Spring, Maryland 20910, USA. www.socialstudies.org, 20.2.2104.
- Извјештај о прегледу постојећих ЗНПП-а и НПП-а за деветогодишње основне школе у БиХ, Осигурање квалитета у образовању у БиХ (2009)
- National Council for the Studies (NCSS), Curriculum Standards for Social Studies, <http://www.socialstudies.org/standards/strands> 15.1.2014.
- Петриншак, С., *Образовна политика и курикуларни приступ*, Педагошки факултет, Осиек (2008),
- Предметни НПП-и Црне Горе (2011),
- Савић, М. *Практикум за дефинисање исхода учења*, Архитектонски факултет, Београд (2008),
- Стернберг, РЈ, *Когнитивна психологија*, Јастребарско, Слап (2004),
- Стратешки правци образовања у БиХ с планом имплементације 2008-2015. (2008),
- Визек Видовић, В., *Компетенције као исходи учења, трајно образовање*, Загреб (2008).

Издавач:

Агенција за предшколско, основно и средње образовање

За издавача:

Маја Стојкић, директорка Агенције за предшколско, основно и средње образовање

Лектура:

Зорица Рудић

ДТП:

АПОСО

Na osnovu člana 8. i 10. Zakona o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje ("Službeni glasnik BiH", broj 88/07), na prijedlog Agencije, Odbor Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, na 22. sastanku održanom 17.12.2014. godine, donosi

**ODLUKU
O ODOBRAVANJU ZAJEDNIČKE JEZGRE NASTAVNIH
PLANOVA I PROGRAMA ZA DRUŠTVENO-
HUMANISTIČKO PODRUČJE**

Član 1.

(Predmet Odluke)

Odobrava se Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za društveno-humanističko područje (u daljem tekstu: ZJNPP), definisana na ishodima učenja, koja čini sastavni dio ove Odluke.

Član 2.

(Sadržaj ZJNPP)

ZJNPP sadrži definisane ishode učenja za društveno-humanističko područje u predškolskom odgoju i obrazovanju (pred polazak u osnovnu školu) i osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini.

Član 3.

(Preporuka obrazovnim vlastima)

Daje se preporuka nadležnim obrazovnim vlastima da izvrše usklađivanje primjene odobrene ZJNPP u nastavne planove i programe za predškolsko obrazovanje (pred polazak u osnovnu školu), osnovno i srednje obrazovanje, te da osiguraju da se isti primjenjuju u svim javnim i privatnim predškolskim ustanovama, te osnovnim i srednjim školama na području iz svoje nadležnosti.

Član 4.

(Stupanje na snagu)

Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja, i objavit će se sa ZJNPP u "Službenom glasniku BiH".

Broj 01-07-1-980-1/14

17. decembra 2014. godine

Mostar

Predsjedatelj

Franjo Ljubas, s. r.

**ZAJEDNIČKA JEZGRA
NASTAVNIH PLANOVA I PROGRAMA ZA
DRUŠTVENO-HUMANISTIČKO PODRUČJE
DEFINISANA NA ISHODIMA UČENJA**

Mostar, 2015.

ZJNPP za društveno-humanističko područje definisana na ishodima učenja

Voditeljica projekta:

mr. sc. Marija Naletilić

Vanjski suradnici:dr. sc. Branko Slivar
Vladimir Milekić**Projektni tim:**

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Marija Naletilić, voditeljica projekta, šefica Odjela za ZJNPP

Danica Vasilj, zamjenica voditeljice, stručna savjetnica za razrednu nastavu

Žaneta Džumhur, šefica Odsjeka za analizu, statistiku i IT podršku

Jasminka Nalo, stručna savjetnica za maternji jezik

Dženana Husremović, Filozofski fakultet Sarajevo, Odsjek psihologije

Radna grupa:

mr. sc. Marija Naletilić

Danica Vasilj, prof.

dr. sc. Dženana Husremović

mr. sc. Žaneta Džumhur

Jasminka Nalo, prof.

Paulina Hrsto, prof.

Azemina Bogdanović, prof.

Emir Salihović, pedagog

Adnan Nuhić, prof.

Mithad Parić, prof.

Delfa Križanac, prof.

Haris Duraković, prof.

Miro Pavličević, prof.

Slavojka Ribar, prof.

Ivica Jozić, prof.

Enes Džemidžić, prof.

Safet Salčinović, učitelj

Mirza Čehajić, prof.

Milija Marjanović, prof.

Miladin Ilić, prof.

Zoran Limić, prof.

Maja Antić, prof.

Dušan Jotić, prof.

Simo Tešić, prof.

Stipe Vrljić, prof.

Jasmina Ribić, prof.

Izet Numanović, prof.

Ejub Alagić, prof.

Ermin Dragolj, prof.

Slobodan Ristić, prof.

Ivana Šimović, odgajateljica

Projekt podržala Misija OSCE-a u BiH

Napomena:

Izrazi koji su napisani samo u jednom gramatičkom rodu odnose se podjednako na ženski i muški rod.

UVOD

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje (APOS) izradila je *Zajedničku jezgru nastavnih planova i programa (ZJNPP) za društveno-humanističko područje definirano na ishodima učenja*. Društveno-humanističko područje sastoji se od sljedećih nastavnih predmeta: priroda i društvo, historija, geografija, psihologija, pedagogija, logika, sociologija, filozofija i građansko obrazovanje/politika i privreda. Kada su u pitanju nastavni predmeti priroda i društvo, a zatim geografija, koji dijelom pripadaju društvenim naukama, a dijelom prirodnim naukama planirano je da se NPP-i za pobrojane nastavne predmete mogu uraditi na osnovu ZJNPP-a za društveno-humanističko područje i ZJNPP-a za prirodne nauke, odakle se mogu preuzeti ishodi učenja. Na osnovi ZJNPP-a za društveno-humanističko područje također se mogu izraditi NPP-i za psihologiju, pedagogiju, logiku, sociologiju i filozofiju. U toku je izrada ZJNPP-a za historiju i ZJNPP-a za građansko obrazovanje definirane na ishodima učenja.

ZJNPP-a za društveno-humanističko područje definirana na ishodima učenja urađena je po već utvrđenoj metodologiji razvoja ZJNPP-a, odnosno definisane su oblasti koje se sastoje od komponenti, a za svaku komponentu definisani su ishodi učenja,¹ te za svaki ishod učenja definisani su pokazatelji, uvažavajući specifičnosti društveno-humanističkog područja. Indikatori su definisani u skladu sa razvojnim uzrastom djeteta na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 5/6 godina), na kraju trećeg razreda (uzrast od 8/9 godina), na kraju šestog razreda (uzrast od 11/12 godina), na kraju devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (uzrast od 14/15 godina) i na kraju srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (uzrast od 18/19 godina). U periodu od marta do juna 2013. godine realiziran je proces izrade Dokumenta, a krajem septembra 2014. godine završene su javne rasprave na cijelom području BiH gdje su odgajatelji, učitelji, nastavnici i profesori direktno uključeni u odgojno-obrazovni proces, imali uvid u Dokument i priliku dati komentare, nakon čega je urađena revizija Dokumenta kako bi bila izrađena konačna verzija.

Polazna osnova za izradu *ZJNPP-a za društveno-humanističko područje definirane na ishodima učenja* jeste *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH*

¹ Vidjeti u prilogu 1. Oblasti, komponente i ishodi učenja i prilog 1.1 Shema oblasti i komponente

(2011.), te rezultati analize važećih NPP-a u BiH, Sloveniji, Hrvatskoj i SAD-u.

Tokom definiranja *ZJNPP-a za društveno-humanističko područje definirane na ishodima učenja* učestvovali su predstavnici pedagoških zavoda, Zavoda za školstvo Mostar, Pedagoške institucije Brčko distrikta BiH, Zavoda za školstvo Slovenije, odgajatelji, učitelji, nastavnici, srednjoškolski profesori, sveučilišni profesori i stručni savjetnici Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.

Pri definisanju mjerljivih, konkretnih i jasnih ishoda učenja i pokazatelja¹ Radna grupa koristila je aktivne glagole u prezentu, na osnovu revidirane Bloomove taksonomije, koji odražavaju znanje, vještine i stavove, odnosno kompetencije važne za život u 21. stoljeću.

Temelj učenja društveno-humanističkog područja jeste:

- razumijevanje uvjeta života i rada u prošlosti i sadašnjosti kako bi učenici bili osposobljeni za život i rad u budućnosti,
- učenje o ljudima, odnosima među njima, odnosu ljudi prema svijetu koji ih okružuje, o kulturnom razvoju čovjeka i društva, kao i proučavanju i vrednovanju prošlih i aktuelnih događaja, analiziranju pitanja vezanih za postizanje pravednih i mirotvornih međuljudskih odnosa i društvenih odnosa,
- vrednovanje i čuvanje kulturne baštine svojeg zavičaja, države, evropske i svjetske kulturne baštine,
- analiziranje društvenih sistema, prostorne strukture, kulturnog naslijeđa, vjerske i kulturne tradicije i vrijednosnih sistema koji su dio ljudskoga života i koji ga oblikuju,
- osposobljavanje za čuvanje i unapređenje okoliša,
- bavljenje pitanjima identiteta, očuvanja i kvalitetnijeg vlastitog zdravlja i zajedničkog života u školi, porodici i društvu,
- usvajanje rječnika koji omogućava samostalno traženje, razvijanje i korištenje znanja o društveno-humanističkim pitanjima i
- razmatranje pitanja različitosti i jednakopravnosti pojedinaca, spolova, kultura, rasa, vjera i socijalne nejednakosti.

Znanje, sposobnosti i vrijednosti stečene unutar društveno-humanističkog područja predstavljaju temelj za odgovoran odnos učenika prema samome sebi, prema drugima i prema svemu što ga okružuje. Ta znanja, sposobnosti i vrijednosti pomažu u oblikovanju vlastitog identiteta, u razumijevanju i prihvatanju kulturnih, religijskih, nacionalnih, rasnih, socijalnih, spolnih, rodnih i drugih različitosti, te za efikasno i odgovorno učešće u društvenom životu.

Također, uvrštene su ključne kompetencije, kao što su socijalna i građanska kompetencija, samoinicijativa i poduzetnička kompetencija, kulturna svijest i kulturno izražavanje, te kreativno-produktivna kompetencija. Pobrojane ključne kompetencije uključene su u Dokumentu kao prožimajuće teme za društveno-humanističko područje u definiranim pokazateljima.²

Cilj *ZJNPP-a za društveno-humanističko područje definirane na ishodima učenja* jeste istraživati i razumijevati društvene odnose i procese u prošlosti i sadašnjosti, te promišljati o njihovoj važnosti za budućnost, razvijati sposobnost kritičkog korištenja različitih izvora informacija, upoznati se sa svojim građanskim pravima i obavezama u demokratskom društvu, razvijati sposobnost tumačenja društveno-geografskih pojava i procesa na lokalnom, regionalnom, državnom i svjetskom nivou, usvajati znanja, sposobnosti, vještine i vrijednosti koje omogućuju efikasno i odgovorno učestvovanje u društvenom životu i preuzimanje uloga i odgovornosti u ličnom, porodičnom i javnom djelovanju, razumjeti temeljne egzistencijalne i etičke poglede i izgrađivati svoje vlastite poglede, razvijati sposobnost uviđanja posljedica svojih i tuđih stavova i postupaka, sticati pozitivni stav i osposobljenost za cjeloživotno učenje i trajnu izgradnju samih sebe i ličnog identiteta u vremenu velikih promjena i pluralizma.

¹ Brojevi definiranih ishoda u Dokumentu prate pokazatelje pod istim brojem, ali za različiti uzrast

² Vidjeti u prilogu 2. Ključne kompetencije - prožimajuće teme za društveno-humanističko područje

ZJNPP za društveno-humanističko područje na ishodima učenja

Oblast 1: POJEDINAC, DRUŠTVO, KULTURA I GLOBALIZACIJA				
Komponenta 1				
IDENTITET, POJEDINAC, DRUŠTVO I LJUDSKA PRAVA				
1. Analizira etnički i kulturni identitet u odnosu prema kulturnim identitetima u državi, Evropi i svijetu.				
2. Procjenjuje kako porodica, religija, spol, etnička pripadnost, nacionalna pripadnost, društveno-ekonomski status i ostali grupni identiteti i kulturni uticaji doprinose razvoju pojedinca.				
3. Tumači prava na ljudsko dostojanstvo, slobodu i jednakost, te prepoznaje univerzalnost ljudskih prava.				
Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razred (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Opisuje karakteristike članova uže i šire porodice.	1. Opisuje kulturne navike u porodici.	1. Razlikuje identitete koji se stiču rođenjem i one koji se mogu birati.	1. Razlikuje vlastiti identitet od ostalih identiteta, te prepoznaje višestrukost identiteta pojedinca.	1.a. Analizira društva i kulture u različitim dijelovima svijeta. 1.b. Razlikuje vlastiti identitet od ostalih identiteta, te obrazlaže višestrukost identiteta pojedinca.
2. Prepoznaje načine života i uloge u porodici, vrtiću, javnom mjestu.	2. Opisuje praznike koji se obilježavaju u porodici, školi i državi.	2. Opisuje religijske obrede i običaje u životu ljudi.	2. Objašnjava iskustva osoba iz drugačijih kulturnih, religijskih, etničkih, nacionalnih, društveno-ekonomskih i ostalih grupnih perspektiva i okvira.	2.a. Analizira životna pitanja koja utječu na pojedince i grupe. 2.b. Daje kritički osvrt o uticaju društva i kulture na razvoj identiteta pojedinca.
3. Prepoznaje da svaki pojedinac živi u grupi, te da svi članovi imaju određena prava i obaveze.	3. Prepoznaje svoja prava i dužnosti, te prava i dužnosti osoba u okruženju.	3. Prepoznaje osnovna ljudska prava, te opisuje svoja prava i dužnosti, te prava i dužnosti osoba u neposrednom okruženju.	3.a. Objašnjava osnovna ljudska prava i njihovu univerzalnost. 3.b. Analizira pozitivne i negativne strane interneta i drugih medija.	3.a. Argumentira o vrijednostima, dostojanstvu i slobodi ljudi i neophodnosti institucionalne zaštite ljudskih prava. 3.b. Daje kritički osvrt na pojmove predrasuda, diskriminacije i druge oblike neljudskog i nepravednog. 3.c. Daje kritički osvrt na zloupotrebu interneta i drugih medija kojima se ugrožava dostojanstvo i sigurnost ljudi.
Komponenta 2				
NASTAJANJE, ŠIRENJE I PRIHVATANJE KULTURA				
4. Objašnjava kako su jezik, historija, vjerovanja, usmena predanja, umjetnost, odraz kulture i kako utječu na ponašanje ljudi koji žive u određenoj kulturi.				
5. Razumije/analizira načine i posljedice širenja kultura, te složenost njihovog širenja i uticaj na vrijednosti i vjerovanja.				
6. Objašnjava važnost uvažavanja kultura unutar i između grupa.				
7. Objašnjava kulturno naslijeđe, kao što su narodni običaji, norme, društvene institucije, umjetnost i tabui i analizira njihovo poimanje u sadašnjosti i/ili prošlosti.				
8. Analizira ulogu pojedinca u očuvanju prirodne i kulturne baštine u zavičaju, domovini i svijetu.				
Indikatori područja ključnih ideja i detalja u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
4. Prepoznaje elemente svakodnevnog života ljudi važne u životu zajednice u kojoj živi.	4. Prepoznaje segmente svakodnevnog života i karakteristike kulture u kojoj živi.	4. Poredi činjenice o životu u kulturama iz prošlosti sa svojim životnim/kulturnim okruženjem.	4. Koristi informacije o vlastitoj kulturi i drugim kulturama i povezuje ih sa poznatim situacijama.	4. Daje kritički osvrt na vlastitu kulturu i druge kulture stavljajući ih u društveni kontekst.
5. Prepoznaje vlastitu nošnju iz okruženja.	5. Prepoznaje bogatstvo kultura u narodnim nošnjama, plesovima, igrama, hrani, jeziku i sl.	5. Razlikuje načine i posljedice širenja kultura (naprimjer, grčke, rimske...).	5. Objašnjava ulogu i doprinos pojedinaca i grupa u procesu širenja kulturnih uticaja na vrijednosti i vjerovanja.	5.a. Daje kritički osvrt o ulozi i doprinosu pojedinaca i grupa u procesu širenja kulturnih uticaja na vrijednosti i vjerovanja. 5.b. Procjenjuje posljedice uticaja kultura na vrijednosti i vjerovanja.
6. Prepoznaje dobra djela koja su sama učinili.	6. Prepoznaje šta su dobra djela koja su sama učinili i opisuje značaj činjenja dobrih djela.	6.a. Prepoznaje osobe ili organizacije koje čine dobra djela. 6.b. Prepoznaje društveno prihvatljivo i neprihvatljivo ponašanje unutar i izvan okruženja.	6.a. Opisuje na koji način kulturološki različite grupe mogu surađivati u svrhu unapređenja opće dobrobiti. 6.b. Upoređuje obilježja svoje kulturološke grupe s obilježjima drugih grupa unutar multikulturalnog društva.	6.a. Prosuduje o određenim kulturnim reagiranjima u odnosu na pitanja iz života ljudi. 6.b. Analizira kako grupe, društva i kulture tumače ljudske potrebe i odnose.
7. Prepričava svojim riječima važnost blagdana, običaja i nekih drugih događaja iz neposrednog okruženja.	7. Opisuje kako se proslavljaju blagdani i praznici u životnoj zajednici.	7.a. Objašnjava običaje i tradiciju u kulturama u vremenu i prostoru. 7.b. Diskutuje o svom zavičaju i njegovoj prošlosti - kulturnoj i historijskoj.	7.a. Analizira kulturna naslijeđa (norme, običaji, kulturne tvorevine, praznici, društvene institucije, zabrane) nekad i sad. b. Osmišljava ideje za promovisanje kulturno-historijskog naslijeđa.	7.a. Analizira historijski razvoj kulturnog uticaja na čovječanstvo. 7.b. Istražuje obilježja kulturnog naslijeđa s aspekta konteksta, vremena, lokaliteta.
8.a. Navodi ispravno ponašanje očuvanja kulturne baštine. 8.b. Imenuje ustanove koje se bave očuvanjem kulturne baštine.	8. Prepoznaje ponašanja kojima pojedinci doprinose očuvanju kulturne baštine.	8. Objašnjava načine zaštite i očuvanja kulturne baštine.	8. Opisuje ustanove i organizacije koje se bave očuvanjem kulturne baštine i njihov značaj.	8.a. Procjenjuje mogući razvoj odnosa društva i kulture i njihov uzajamni doprinos. 8.b. Analizira načine prilagodavanja kultura društvenim i prirodnim promjenama.
Komponenta 3				

GLOBALIZACIJA NA LOKALNOM I MEĐUNARODNOM NIVOU				
9. Objašnjava kako jezik, umjetnost, vjerovanja i drugi elementi kulture i društvenih pojava utječu na globalizaciju i obrnuto.				
10. Utvrđuje povezanost lokalnog i globalnog, tradicionalnog i modernog-postmodernog, većinskog i manjinskog, duhovnog od materijalnog, etničkog i multikulturalnog.				
11. Utvrđuje kako pojedinci, grupe, narodi i nacije utječu na globalne odnose, događaje i promjene.				
Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
9.a. Prepoznaje da postoje različiti jezici. 9.b. Navodi gdje se sve susreću s drugim jezicima, koristeći lična iskustva i iskustva drugih. 9.c. Prepoznaje elemente vlastite kulture.	9.a. Prepoznaje primjere gdje jezik, umjetnost, muzika, vjerovanja i drugi elementi kulture pomažu globalnom razumijevanju. 9.b. Prepoznaje elemente vlastite kulture koje dijeli sa elementima kulture iz okruženja.	9.a. Opisuje primjere gdje jezik, umjetnost, mediji ili vjerovanja pomažu globalizaciji. 9.b. Objašnjava elemente vlastite kulture koje dijeli sa elementima kulture iz okruženja.	9.a. Objašnjava kako jezik, umjetnost, mediji ili vjerovanja utječu na razumijevanje društvenih pojava. 9.b. Objašnjava uticaj globalizacije na zbližavanje naroda i kultura.	9.a. Analizira društvene promjene s uticajem različitih kultura na globalnom nivou. 9.b. Daje kritički osvrt na kulturološki aspekt stavova prema društvenim pojavama.
10. NP	10. Razlikuje tradicionalno od modernog, duhovno od materijalnog u svakodnevnom životu.	10. Objašnjava povezanost tradicionalnog i modernog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog u vremenu i prostoru.	10. Objašnjava uticaj globalizacije na kulturu, korištenje prirodnih resursa, kvalitet životnog okruženja na lokalnom nivou.	10.a. Kritički prosuđuje globalizaciju i njene uticaje. 10.b. Kritički prosuđuje odnose među grupama i narodima.
11. NP	11. NP	11.a. Prepoznaje uticaj međunarodnih organizacija na proces globalizacije. 11.b. Objašnjava uticaj tehnološkog razvoja na proces globalizacije.	11.a. Objašnjava ulogu međunarodnih organizacija i multinacionalnih kompanija u procesu globalizacije. 1.b. Objašnjava ulogu i uticaj tehnološkog razvoja na proces globalizacije.	11.a. Procjenjuje ulogu i uticaj međunarodnih organizacija i multinacionalnih kompanija na proces globalizacije. 11.b. Daje kritički osvrt o uticaju tehnologije na globalizaciju.
Oblast 2: VRIJEME, KONTINUITET I PROMJENE				
Komponenta 1				
HISTORIJSKI PERIODI, NJIHOVA POVEZANOST I UTICAJ NA SLIJED DOGAĐAJA				
1. Objašnjava povezanost ključnih događaja i procjenjuje trajanje ideja u vremenu.				
2. Razlikuje uzroke i posljedice, te međuovisnost pojava i procesa, kontinuiteta i promjena u razvoju društva.				
3. Istražuje historijske periode kako bi razumio njihov uticaj na slijed događaja.				
Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Prepričava svojim riječima događaj iz prošlosti iz neposrednog okruženja.	1. Prepoznaje ključne događaje iz prošlosti u neposrednom okruženju.	1.a. Opisuje ključne događaje ili elemente unutar historijskih konteksta. 1.b. Naznačava slijed događaja i vremenski okvir. 1.c. Pravi jednostavna poređenja o tome kako je izgledao neki aspekt društva (religijski, kulturni, privredni) u prošlosti i u sadašnjosti.	1.a. Objašnjava ključne događaje i njihovu povezanost na regionalnom i evropskom nivou, 1.b. Objašnjava interakciju među kulturama u svijetu, 1.c. Upoređuje aspekte društva u prošlosti, koristeći različite vrste izvora.	1. Analizira povezanost ključnih događaja i procesa na globalnom nivou, 1.b. Istražuje odnos i ljudsku djelatnost u prošlosti i sadašnjosti s uticajem na budućnost, 1.c. Upoređuje aspekte društva u prošlosti, koristeći različite vrste izvora.
2. Prepoznaje događaje koji pripadaju prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.	2. Navodi važne osobe iz prošlosti koje su utjecale na promjene u društvu.	2.a. Identificira primjere uticaja prošlosti na sadašnjost. 2.b. Navodi razloge za nastanak ključnih događaja i objašnjava posljedice i promjene koje su nastale u određenom kontekstu. 2.c. Prepoznaje šta je iz prošlosti ostalo sačuvano do danas.	2.a. Razlikuje uzroke i posljedice po važnosti, kategorizira ih u odnosu na lokalni-globalni, kratkoročni- dugoročni, direktni-indirektni. 2.b. Ilustrira saznanje da promjena i razvoj ne znače uvijek i napredak. c. Objašnjava šta je iz prošlosti ostalo sačuvano do danas.	2.a. Analizira odnos uzroka i posljedica određenog događaja sa akcentom na višestruke uzroke. 2.b. Raspravlja o društvenim i ekonomskim učincima promjena i kriza koje su prouzrokovali određeni fenomeni (kreativna).
3. NP	3. Opisuje mjesta, ljude i događaje iz prošlosti u svom okruženju.	3.a. Prepoznaje različita mišljenja od činjenica o nekom događaju. 3.b. Koristi odgovarajuće podatke iz različitih izvora, organizira ih logički i hronološki.	3.a. Određuje historijske događaje koji su relevantni za današnja zbivanja (historijska su im preteča) od onih koji to nisu. 3.b. Tumači događaje i pitanja iz prošlosti u okviru odgovarajućeg konteksta, kako bi demonstrirao da ljudi u različitim vremenima i na različitim mjestima gledaju svijet drugačije. 3c. Koristi različita sredstva za rekonstrukciju prošlosti.	a. Primjenjuje ideje, teorije i načine historijskih ispitivanja pri analizi historijskih i savremenih događaja, te informira i procjenjuje djelovanje u odnosu na određena pitanja. 3.b. Koristi različita sredstva za rekonstrukciju prošlosti.
Komponenta 2 DRUŠTVO U VREMENU				
4. Upoređuje aspekte društva (privredne, kulturne, religijske, političke, kao i svakodnevni život) kroz različite kontekste u vremenu i historijskom periodu.				
5. Objašnjava uticaj pojedinaca, ideja i događaja na razvoj društva u prošlosti i sadašnjosti.				
Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razred (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
		4. Povezuje uslove života sa karakteristikama društva i društvenih odnosa.	4. Identificira obilježja društva i prostora oko nas u prošlosti i sadašnjosti	4. Opisuje obilježja društva i prostora oko nas u prošlosti i sadašnjosti (naprimjer, oblačenje,

			(naprimjer, oblačenje, namještaj, uređaji, predmeti iz okruženja, zanimanja ljudi, izgled otvorenog i zatvorenog prostora, život na selu i u gradu i sl.)	namještaj, uređaji, predmeti iz okruženja, zanimanja ljudi, izgled otvorenog i zatvorenog prostora, život na selu i u gradu i sl.)
5. Prepoznaje historijske ličnosti iz neposrednog okruženja.	5. Navodi historijske ličnosti iz neposrednog okruženja.	5. Prepoznaje pojedince, ideje i odluke koje su utjecale na razvoj društva.	5. Objašnjava vrijednosti pojedinca, ideja i događaja u oblikovanju društva.	5. Procjenjuje uticaj određenih osoba u historiji, uticaj ideja, ljudskih interesiranja i vjerovanja.

OBLAST 3: NAUKA I TEHNOLOGIJA, PRIVREDA I OKOLIŠ

Komponenta 1

VAŽNOST RAZVOJA NAUKE I TEHNOLOGIJE ZA PRIVREDU

1. Analizira međuovisnost naučno-tehničkih dostignuća i razvoja privrede.
2. Procjenjuje ekonomske resurse i potrebe, ponudu i potražnju roba i usluga i potrošnju.
3. Objašnjava ulogu nauke i tehnologije u razvoju privrede.

Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Imenuje zanimanja ljudi u okruženju.	1. Opisuje zanimanja ljudi na selu i u gradu.	1.a. Opisuje privredne djelatnosti zavičaja i države, 1. b. Prepoznaje etičke vrijednosti poduzetne osobe.	1. Prepoznaje oblike ponašanja poduzetnika i oblike društvenih poduzeća.	1. Izrađuje projekte iz privrede koji uključuju primjenu naučno-tehničkih dostignuća.
2. Prepoznaje upotrebnu vrijednost novca kao sredstva plaćanja.	2. Objašnjava upotrebu novca u neposrednom okruženju.	2. Izrađuje proračune za upravljanje ličnim novčanim sredstvima.	2. Utvrđuje prioritete potrošnje s obzirom na raspoložive resurse.	2.a. Osmišljava i izrađuje biznis plan. 2.b. Procjenjuje važnost potrošačke etike i borbe protiv manipulacije.
3. Imenuje primjere tehničkih postignuća.	3. Objašnjava upotrebu tehnoloških postignuća u neposrednom okruženju.	3. Prepoznaje primjere uticaja nauke i tehnologije na razvoj privrede u zavičaju i državi.	3. Analizira primjere uticaja nauke i tehnologije na razvoj privrede.	3. Daje kritički osvrt uticaja nauke i tehnologije na razvoj privrede, navodeći primjere.

Komponenta 2

VAŽNOST NAUKE I TEHNOLOGIJE ZA ŽIVOT ČOVJEKA

4. Objašnjava kako nauka i tehnologija mijenjaju život čovjeka (naprimjer, gradnja doma, čuvanje djece, posao, prijevoz, komunikacija, higijena, ishrana).
5. Analizira i procjenjuje međuovisnost razvoja nauke i tehnologije i formiranja društvenih vrijednosti, uvjerenja i stavova.

Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
4. Imenuje naučna i tehnološka dostignuća u svakodnevnom životu.	4. Objašnjava upotrebu naučnih i tehnoloških dostignuća u svakodnevnom životu.	4. Tumači kako je tehnološki napredak mijenjao prirodnu i društvenu sredinu.	4. Istražuje kako su nauka i tehnologija mijenjale život i opažanje ljudi o prirodi i društvu.	4. Utvrđuje odnos između nauke i tehnologije i kvaliteta življenja.
5. NP	5. NP	5. Izdvaja naučna i tehnološka dostignuća koja su dovela do promjene društvene svijesti.	5. Analizira uticaj naučnih i tehnoloških dostignuća i na promjene sistema društvenih vrijednosti, stavova i uvjerenja.	5. Procjenjuje međuovisnost naučnog i tehnološkog postignuća i razvoj komunikacije s promjenama u vrijednostima, uvjerenjima i stavovima pojedinaca i društva u budućnosti.

Komponenta 3

VAŽNOST NAUKE I TEHNOLOGIJE ZA OKOLIŠ

6. Procjenjuje uticaj razvoja nauke i tehnologije na promjene i zaštitu okoliša.
7. Analizira međuovisnost zakona i politike, naučno-tehničkih dostignuća i zaštite okoliša.

Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
6. Prepoznaje primjenu nauke i tehnologije u promjeni i zaštiti neposrednog životnog okruženja.	6. Opisuje primjere primjene nauke i tehnologije u promjeni i zaštiti neposrednog životnog okruženja.	6. Objašnjava primjenu nauke i tehnologije na primjerima u promjeni i zaštiti životnog okruženja.	6. Analizira primjenu nauke i tehnologije na primjerima u promjeni i zaštiti životnog okruženja.	6. Daje kritički osvrt na primjenu nauke i tehnologije u promjeni i zaštiti životnog okruženja.
7. Prepoznaje prihvatljiva ponašanja za zaštitu neposrednog okoliša.	7. Razlikuje okoliš koji je stvorio čovjek od prirodnog okoliša.	7. Razlikuje mjere javne politike za zaštitu okoliša.	7. Predlaže mjere javne politike za zaštitu okoliša.	7. Učestvuje u provedbi mjera javne politike za zaštitu okoliša.

OBLAST 4: POLITIČKI SISTEM, MOĆ I VLAST

Komponenta 1

PRAVA I ODGOVORNOSTI POJEDINCA I DRUŠTVENIH GRUPA

1. Analizira prava, odgovornosti, ulogu i status pojedinca i društvenih grupa u odnosu na opće dobro.⁴¹
2. Analizira prava i odgovornosti pojedinca i društvenih grupa u vremenu i prostoru.

Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Prepoznaje osnovna dječija prava i odgovornosti u svom okruženju.	1. Objašnjava osnovna dječija prava i odgovornosti u svom okruženju.	1. Objašnjava povezanost prava i odgovornosti pojedinca s potrebama grupa.	1. Ispituje povezanost prava, uloge i statusa pojedinca u društvu.	1. Procjenjuje ulogu i važnost vlasti i zakona za osiguravanje potreba pojedinca i društvenih grupa.
2. Prepoznaje osnovna dječija	2. Imenuje osnovna dječija prava i	2. Objašnjava povezanost prava i	2. Ispituje povezanost prava, uloge	2. Procjenjuje ulogu i važnost

¹ Opće dobro je definirano kao... skup svih uvjeta društvenog života, koji pogoduju punom razvoju ljudskog bića i društva (Wikipedia)

prava i odgovornosti u vremenu i prostoru.	odgovornosti u vremenu i prostoru.	odgovornosti pojedinca s potrebama grupa u vremenu i prostoru.	statusa pojedinca u društvu u vremenu i prostoru.	vlasti i zakona za osiguravanje potreba pojedinca i društvenih grupa u vremenu i prostoru.
Komponenta 2				
МОЋ, AUTORITET I VLAST				
3. Objašnjava pojmove moći, autoriteta i vlasti i na koji način se moć, autoritet i vlast stiču, koriste i opravdavaju.				
4. Objašnjava demokratske vrijednosti i značaj istraživanja o aktuelnim društvenim pitanjima.				
5. Razlikuje načine sticanja moći u vremenu i prostoru.				
Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
3. Prepoznaje autoritet u neposrednom okruženju.	3. Objašnjava uticaj autoriteta u neposrednom okruženju.	3. Objašnjava razliku između moći i autoriteta.	3. Razlikuje koncepte moći, autoriteta i vlasti.	3. Raspravlja o mogućnosti zloupotreba moći i autoriteta.
4. Prepoznaje demokratsko ponašanje u svome okruženju.	4. Navodi primjere demokratskog ponašanja u neposrednom okruženju.	4. Opisuje demokratske vrijednosti.	4. Objašnjava demokratske vrijednosti i utvrđuje važnost istraživanja o aktuelnim društvenim pitanjima.	4.a. Istražuje aktuelna društvena pitanja i njihov uticaj na demokratske vrijednosti. 4.b. Zauzima stav prema predmetu istraživanja.
5. NP	5. NP	5. Opisuje različite načine sticanja moći i vlasti kroz historiju na različitim područjima.	5. Objašnjava i upoređuje načine dolaska do moći i vlasti kroz historiju i na različitim područjima.	5. Daje kritički osvrt na načine sticanja moći i vlasti kroz historiju i na različitim područjima.
Komponenta 3				
JAVNE POLITIKE I PONAŠANJA GRAĐANA				
6. Analizira prava i odgovornosti građana u političkom životu.				
7. Objašnjava djelovanja građana koja utječu na javne političke odluke.				
8. Objašnjava mehanizme vlasti za kreiranje i provedbu javnih politika.				
9. Procjenjuje učešće građana u javnim politikama u razvoju ljudskog društva.				
Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
6. Prepoznaje odgovornost u neposrednom okruženju.	6.a. Učestvuje u procesu donošenja zajedničkih odluka i pravila važnih za život u grupi (pravila ponašanja). 6.b. Opisuje svoja prava i dužnosti, te prava i dužnosti ljudi u neposrednom okruženju, te navodi njihovu važnost za svakodnevni život.	6.a. Utvrđuje područja u kojima kao učenik ima pravo aktivno učestvovati i objašnjava svoje učešće i djelovanje u svom okruženju (razred, škola, klubovi...). 6.b. Objašnjava važnost određivanja pravila izbora i potrebnih osobina kandidata za uspješno obavljanje određenih dužnosti.	6. Analizira prava i odgovornosti koje ima administracija na lokalnom nivou u provedbi javnih politika.	6.a. Analizira kako se formira vlast, ko čini vlast i koje su nadležnosti lokalnih, kantonalnih, entitetskih, državnih vlasti. 6.b. Upoređuje kategorije navedene u gornjem dijelu teksta sa drugim državama.
7. NP	7. NP	7. Objašnjava da je učešće u svom okruženju (razred, škola, klub...) važan dio cjeloživotnog učenja za aktivno i odgovorno demokratsko građanstvo.	7.a. Objašnjava značaj učešća građana u izradi, provedbi, praćenju i vrednovanju javnih politika u pojedinim područjima. 7.b. Objašnjava šta je civilno društvo i koja je njegova uloga u zaštiti prava i sloboda građana. 7.c. Navodi organizacije civilnog društva i opisuje područja njihovog djelovanja.	7. Kritički objašnjava ustavna i zakonska prava i odgovornosti građana na temelju kojih oni mogu podnositi prijedloge i prigovore nadležnim organima vlasti.
8. NP	8. NP	8. Prepoznaje da vlast koristi mehanizme (mjere, odluke, zakoni), kako bi građani ostvarili određene potrebe koje se odnose na svakodnevni život.	8. Objašnjava koje mehanizme koristi vlast kako bi bile realizirane potrebe građana.	8.a. Raspravlja o uticaju zakona, odluka i mjera vlasti na kreiranje i provedbu javnih politika. 8.b. Koristi mehanizme slobodnog i otvorenog izražavanja stavova i mišljenja u okviru postojećih struktura (mjesna zajednica, tribina, forum...).
9. NP	9. NP	9. Objašnjava provedbu individualnih i grupnih projekata usmjerenih na rješavanje zajedničkih problema u školi.	9. Analizira provedbu individualnih i grupnih projekata usmjerenih na rješavanje pojedinačnih i zajedničkih problema na nivou lokalne zajednice i BiH u prošlosti i sadašnjosti.	9. Procjenjuje učešće građana u preispitivanju rješavanja društvenih, političkih, kulturnih i privrednih problema od lokalnog do globalnog nivoa u prošlosti i sadašnjosti.
Komponenta 4				
POLITIČKI SISTEMI I NJHOVA STRUKTURA				
10. Objašnjava karakteristike političkog sistema svoje države, oblike i nivoe vlasti.				
11. Razlikuje političke sisteme i analizira njihovu složenost i uticaj na razvoj društva i privrede.				
12. Istražuje promjene političkih sistema i njihovih struktura kroz razvoj ljudskog društva.				
Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:				
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
10. NP	10. NP	10. Prepoznaje lokalnu i državnu	10. Opisuje organizaciju političkih	10. Analizira političke nivoe svoje

		vlast, razlikuje predstavnike na nivou gradonačelnika, premijera, predsjednika.	sistema na lokalnom i državnom nivou.	države, kao i njihove karakteristike i upoređuje sa državama regije, EU i svijeta.
11. NP	11. NP	11. Prepoznaje uticaj lokalne i državne vlasti na razvoj privrede i društva u zajednici.	11. Opisuje osnovne odlike političkih sistema, kao i načine njihovih uticaja na razvoj društva i privrede.	11. Analizira i upoređuje političke sisteme, kao i načine njihovog uticaja na razvoj društva i privrede.
12. NP	12. NP	12. Prepoznaje promjene političkih sistema i njihovih struktura u prošlosti.	12. Opisuje način promjene političkih sistema i upoređuje njihove strukture kroz razvoj ljudskog društva.	12. Analizira i istražuje promjene u političkim sistemima i njihovih struktura kroz razvoj ljudskog društva.

OBLAST 5: NAUKA I NJENI PRINCIPI, FILOZOFSKI KONCEPTI

Komponenta 1

PRINCIPI NAUČNIH SPOZNAJA

1. Primjenjuje filozofske spoznaje u kritičkom promišljanju vlastitog iskustva i djelovanja.
2. Razlikuje spoznajne pristupe, metode i principe naučnog istraživanja.
3. Povezuje naučne spoznaje sa vlastitim iskustvom i djelovanjem.

Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:

kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1. Upoznaje svijet pojedinačnih materijalnih stvari, uviđajući sličnosti i razlike (induktivna metoda).	1. Opisuje svijet pojedinačnih materijalnih stvari, uviđajući sličnosti i razlike (induktivna metoda).	1. Preočava da ono što važi uopće važi i za pojedinačne slučajeve iste vrste (deduktivna metoda).	1. Procjenjuje pitanja smisla i značenja, povezanosti mišljenja i jezika.	1. Analizira ontološka, gnoseološka i aksiološka pitanja.
2. NP	2. NP	2. Opisuje promjene posmatranjem u istraživačkom postupku i izvodi zaključke.	2. Prepoznaje i definira problem, načine rješavanja i izvođenje zaključaka.	2. Koristi principe smisaonosti, koherentnosti i verifikacije u naučnom istraživanju.
3. NP		3. NP	3. Povezuje naučne spoznaje s vlastitim iskustvom i djelovanjem.	3. Primjenjuje naučne principe u istraživanju.

Komponenta 2 FILOZOFSKI KONCEPTI

4. Analizira filozofska učenja i njihov uticaj na društvo.
5. Istražuje osnovne sazajne koncepte (logički, etički, estetički i religijski).

Indikatori (pokazatelji) područja vještina u skladu sa uzrastom za:

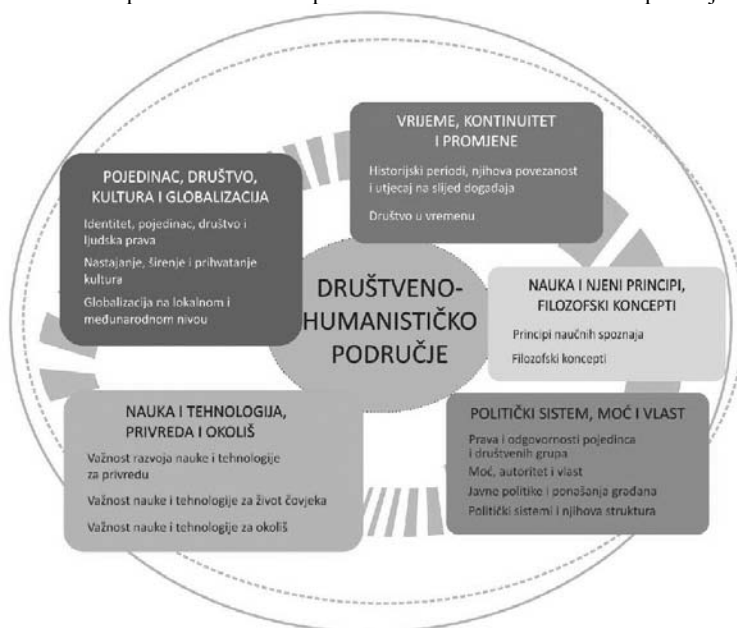
kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
4. NP		4. Razlikuje ono što potiče iz iskustva od teorijskog mišljenja.	4. Objasnjava iskustveni (empiristički) i teorijski (racionalistički) pogled na svijet.	4. Analizira ishodišta filozofskih učenja i njihovu povezanost sa društvenim životom.
5. NP		5. Opisuje pojmove vezane za logički, etički, estetički i religijski koncept (istina, dobro, lijepo i Bog).	5. Tumači logičke, etičke, estetičke i religijske sazajne koncepte sa stanovišta društvene prihvatljivosti.	5. Kritički se osvrće na savremeno poimanje istinitog, dobrog, lijepog i Boga.

Oblasti, komponente i ishodi učenja za društveno-humanističko područje u BiH

POJEDINAC, DRUŠTVO, KULTURA I GLOBALIZACIJA
Ishodi učenja za: Identitet, pojedinac, društvo i ljudska prava 12. Analizira etički i kulturološki identitet u odnosu prema kulturološkim identitetima u državi, Evropi i svijetu. 13. Procjenjuje kako porodica, religija, spol, etnička pripadnost, nacionalna pripadnost, društveno- ekonomski status i ostali grupni identiteti i kulturni uticaji doprinose razvoju pojedinca. 14. Tumači prava na ljudsko dostojanstvo, slobodu i jednakost, te prepoznaje univerzalnost ljudskih prava.
Nastajanje, širenje i prihvatanje kultura 4. Objasnjava kako su jezik, historija, vjerovanja, usmena predanja, umjetnost, odraz kulture i kako utječu na ponašanje ljudi koji žive u određenoj kulturi. 5. Razumije/analizira načine i posljedice širenja kultura, te složenost njihovog širenja i uticaj na vrijednosti i vjerovanja. 6. Objasnjava važnost uvažavanja kultura unutar i između grupa. 7. Objasnjava kulturno naslijeđe, kao što su narodni običaji, norme, društvene institucije, umjetnost i tabui i analizira njihovo poimanje u sadašnjosti i/ili prošlosti. 8. Analizira ulogu pojedinca u očuvanju prirodne i kulturne baštine u zavičaju, domovini i svijetu.
Globalizacija na lokalnom i međunarodnom nivou 9. Objasnjava kako jezik, umjetnost, vjerovanja i drugi elementi kulture i društvenih pojava utječu na globalizaciju i obrnuto. 10. Utvrđuje povezanost lokalnog i globalnog, tradicionalnog i modernog-postmodernog, većinskog i manjinskog, duhovnog i materijalnog, etničkog i multikulturalnog. 11. Utvrđuje kako pojedinci, grupe, narodi i nacije utječu na globalne odnose, događaje i promjene.
VRJEME, KONTINUITET I PROMJENE
Ishodi učenja za: Historijske periode, njihovu povezanost i uticaj na slijed događaja 1. Objasnjava povezanost ključnih događaja i procjenjuje trajanje ideja u vremenu. 2. Razlikuje uzroke i posljedice, te međuovisnost pojava i procesa, kontinuiteta i promjena u razvoju društva. 3. Istražuje historijske periode, kako bi razumio njihov uticaj na slijed događaja.
Društvo u vremenu 4. Upoređuje aspekte društva (privredne, kulturne, religijske, političke, kao i svakodnevni život) kroz različite kontekste u vremenu i historijskom periodu. 5. Objasnjava uticaj pojedinca, ideja i događaja na razvoj društva u prošlosti i sadašnjosti.
NAUKA I TEHNOLOGIJA, PRIVREDA I OKOLIŠ
Ishodi učenja za: Važnost razvoja nauke i tehnologije za privredu 1. Analizira međuovisnost naučno-tehničkih dostignuća i razvoja privrede. 2. Procjenjuje ekonomske resurse i potrebe, ponudu i potražnju roba i usluga i potrošnju. 3. Objasnjava ulogu nauke i tehnologije u razvoju privrede.

<p>Važnost nauke i tehnologije za život čovjeka</p> <p>4. Objašnjava kako nauka i tehnologija mijenjaju život čovjeka (naprimjer, gradnja doma, čuvanje djece, posao, prijevoz, komunikacija, higijena, ishrana).</p> <p>5. Analizira i procjenjuje međuovisnost razvoja nauke i tehnologije i formiranja društvenih vrijednosti, uvjerenja i stavova.</p>
<p>Važnost nauke i tehnologije za okoliš</p> <p>6. Procjenjuje uticaj razvoja nauke i tehnologije na promjene i zaštitu okoliša.</p> <p>7. Analizira međuovisnost zakona i politike, naučno-tehničkih dostignuća i zaštite okoliša.</p>
<p>POLITIČKI SISTEM, MOĆ I VLAST</p> <p>Ishodi učenja za:</p> <p>Prava i odgovornosti pojedinca i društvenih grupa</p> <p>1. Analizira prava, odgovornosti, ulogu i status pojedinca i društvenih grupa u odnosu na opće dobro.¹</p> <p>2. Analizira prava i odgovornosti pojedinca i društvenih grupa u vremenu i prostoru.</p> <p>Moć, autoritet i vlast</p> <p>3. Objašnjava pojmove moći, autoriteta i vlasti i na koji način se moć, autoritet i vlast stiču, koriste i opravdavaju.</p> <p>4. Objašnjava demokratske vrijednosti i značaj istraživanja o aktuelnim društvenim pitanjima.</p> <p>5. Razlikuje načine sticanja moći u vremenu i prostoru.</p> <p>Javne politike i ponašanja građana</p> <p>6. Analizira prava i odgovornosti građana u političkom životu.</p> <p>7. Objašnjava djelovanja građana koja utječu na javne političke odluke.</p> <p>8. Objašnjava mehanizme vlasti za kreiranje i provedbu javnih politika.</p> <p>9. Procjenjuje učešće građana u javnim politikama u razvoju ljudskog društva.</p> <p>Politički sistemi i njihova struktura</p> <p>10. Objašnjava karakteristike političkog sistema svoje države, oblike i nivoe vlasti.</p> <p>11. Razlikuje političke sisteme i analizira njihovu složenost i uticaj na razvoj društva i privrede.</p> <p>12. Istražuje promjene političkih sistema i njihovih struktura kroz razvoj ljudskog društva.</p>
<p>NAUKA I NJENI PRINCIPI, FILOZOFSKI KONCEPTI</p> <p>Ishodi učenja za:</p> <p>Principi naučnih spoznaja</p> <p>1. Primjenjuje filozofske spoznaje u kritičkom promišljanju vlastitog iskustva i djelovanja.</p> <p>2. Razlikuje spoznajne pristupe, metode i principe naučnog istraživanja.</p> <p>3. Povezuje naučne spoznaje sa vlastitim iskustvom i djelovanjem.</p> <p>Filozofski koncepti</p> <p>4. Analizira filozofska učenja i njihov uticaj na društvo.</p> <p>5. Istražuje osnovne saznanje koncepte (logički, etički, estetički i religijski).</p>

Shematski prikaz oblasti i komponenti za društveno humanističko područje

¹ Opće dobro je definirano kao „skup svih uvjeta društveog života, koji pogoduju punom razvoju ljudskog bića i društva (Wikipedia)

KLJUČNE KOMPETENCIJE – PROŽIMAJUĆE TEME ZA DRUŠTVENO-HUMANISTIČKO PODRUČJE

Socijalna i građanska kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> - Prepoznavanje vlastitih emocija, zanimanje za i poštivanje drugih kultura; - Razumijevanje vlastitog narodnog identiteta i sebe kao pripadnika neke grupe u interakciji s kulturnim identitetom Evrope i ostatka svijeta; - Svijest o evropskom i svjetovnom kulturnom naslijeđu i o kulturnoj i jezičkoj raznolikosti svijeta; - Poznavanje lingvističkih i kulturnih posebnosti društva i zajednica, u kojima se govori određeni strani jezik; - Razvijanje svjesnosti i razumijevanja sociokulturnih i međukulturnih pravila i normi; <ul style="list-style-type: none"> - Uvažavanje karakterističnih crta društvenih odnosa (pozdravi, način obraćanja); - Uvažavanje pravila lijepog ponašanja (izraziti zahvalnost, naklonost, podijeliti brigu, radost, itd.); - Uvažavanje razlika u jezičkim registrima (nivoi formalizma); - Konstruktivno komuniciranje i poštivanje u društvenim situacijama i međuosobnoj komunikaciji.
Samoinicijativa i poduzetnička kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> - Upravljanje projektima; - Prepoznavanje vlastitih jakih i slabih strana; - Rad u timovima na kooperativan i fleksibilan način; - Konstruktivno surađivanje u aktivnostima i upotreba vještina grupnog rada; - Upravljanje rizikom i razvijanje svijesti o odgovornosti.
Kulturna svijest i kulturno izražavanje	<ul style="list-style-type: none"> - Izbjegavanje stereotipa, prihvatanje kompromisa, razvijanje ličnog integriteta i poštivanje integriteta drugih, primjerno samopouzdanje; - Konstruktivno izražavanje vlastitog mišljenja i frustracija, sposobnost empatije; - Poznavanje najznačajnijih kulturnih dostignuća, uključujući i popkulturu, cijenjenje umjetničkog rada i kulturnih događaja; - Uvažavanje i uživanje u umjetničkim djelima i izvedbama i razvijanje osjećaja za lijepo.
Kreativno-produktivna kompetencija	<ul style="list-style-type: none"> - Razvijanje kompleksnog mišljenja: <ul style="list-style-type: none"> - sazimanje, generaliziranje, podrška upotrebi viših kognitivnih sposobnosti, kao što su analiza, sinteza, vrednovanje, upotreba kritičkog mišljenja (razlikovanje između činjenica i mišljenja, argumentiranje teza); - Razvijanje kreativnosti i potrebe za izražavanje, te osjećaj za estetske vrijednosti: <ul style="list-style-type: none"> - proizvodnja i povezivanje različitih ideja, proizvodnja pretpostavki i različitih proizvoda. - Razvijanje otvorenosti različitog kulturnog izražavanja i pripremljenosti za razvijanje vlastite kreativnosti i sposobnosti izražavanja: <ul style="list-style-type: none"> - sposobnost toleriranja suprotnih ideja; - donošenje zaključaka neovisno; - razvijanje pozitivnog stava i spremnosti za relativiziranje vlastitog stanovišta i sistema vrijednosti, razvijanje spremnosti za otklon u odnosu na ustaljena ponašanja prema drugim kulturama. - Podrška radoznalosti, želji za novim znanjima: <ul style="list-style-type: none"> - omogućavanje izražavanja vlastitih misli, ideja, emocija; - razvijanje sposobnosti posmatranja, učestvovanja i integriranja novih iskustava i spremnosti za mijenjanje prethodnih.

Literatura:

- *NPP gimnazije Slovenije* (1998., 2006.)
- *NPP osnovne škole Slovenije* (1999., 2006.)
- *Nacionalni okvirni Kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje, te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje Hrvatske* (2010.)
- *Identifikacija ključnih kompetencija i životnih vještina u BiH* (2011.)
- National Standards for Social Studies Teachers • Volume I, National Council for the Social Studies, 8555 Sixteenth Street, Suite 500, Silver Spring, Maryland 20910, USA. www.socialstudies.org, 20.2.2014.
- National Council for the Studies (NCSS), Curriculum Standards for Social Studies, <http://www.socialstudies.org/standards/strands> 15.1.2014.
- Izvešće o pregledu postojećih Zajedničkih jezgri nastavnih planova i programa i NPP-a za devetogodišnje osnovne škole u BiH, Osiguranje kvalitete u obrazovanju u BiH (2009)
- Petrinšak, S., *Obrazovna politika i kurikularni pristup*, Pedagoški fakultet, Osijek (2008),
- Predmetni NPP-i Crne Gore (2011),
- Savić, M. *Praktikum za definisanje ishoda učenja*, Arhitektonski fakultet, Beograd (2008),
- Sternberg, RJ, *Kognitivna psihologija*, Jastrebarsko, Slap (2004),
- Strateški pravci obrazovanja u BiH s planom implementacije 2008-2015. (2008),
- Vizek Vidović, V., *Kompetencije kao ishodi učenja, trajno obrazovanje*, Zagreb (2008).

Izdavač:

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Za izdavača:

Maja Stojkić, direktorica Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje

Lektura:

Azra Šljiva

DTP:

APOSO

Na temelju članaka 8. i 10. Zakona o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje ("Službeni glasnik BiH", broj 88/07), na prijedlog Agencije, Odbor Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, na 22. sastanku održanom 17.12.2014. godine, donosi

ODLUKU**O ODOBRAVANJU ZAJEDNIČKE JEZGRE NASTAVNIH PLANOVA I PROGRAMA ZA DRUŠTVENO-HUMANISTIČKO PODRUČJE****Članak 1.**

(Predmet Odluke)

Odobrava se Zajednička jezgra nastavnih planova i programa za društveno-humanističko područje (u daljem tekstu: ZJNPP), definirana na ishodima učenja, koja čini sastavni dio ove Odluke.

Članak 2.

(Sadržaj ZJNPP)

ZJNPP sadržava definirane ishode učenja za društveno-humanističko područje u predškolskom odgoju i obrazovanju (pred polazak u osnovnu školu) te osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini.